

Тарас Шаповал

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

ВПЛИВ ФОРМУВАННЯ РЕЖИМІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ВИЗНАЧЕННЯ СТАНДАРТІВ ОЦІНКИ МАЙНА

Taras Shapoval

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

THE INFLUENCE OF FORMATION OF INTERNATIONAL REGIMES PROTECTING ECONOMIC RIGHTS ON DEFINING VALUATION STANDARDS

The article is devoted to the influence of formation of international regimes on valuation standards applied for determining awards and economic rights protection. It shows that, over time there has been some development from regimes based on diplomatic protection of human rights to regimes based on human rights and investment treaties, which implied more effective possibilities for human rights protection.

It is noted that an international court (tribunal) faced with an expropriation claim brought under investment or human rights treaty has a task of interpreting the valuation standards prescribed in treaty provisions and applying it to the facts before it. Where no treaty remedy is available, customary international law and diplomatic protection still can play a role in protecting the property of foreign investors. Valuation standard under customary international law is based on principle that reparation should be payment of a sum «corresponding to the value which a restitution in kind would bear».

This article also discusses a framework where international valuation standards of non-governmental organizations are given legal weight and serve as guidelines for the calculation of awards. After establishing the legal basis for an award, tribunals use their impression of valuation best practices as well as discretion to conduct the analysis. The result is a range of outcomes dependent on the assumptions and philosophy of the adjudicating tribunal.

Key words: international human rights regime, economic rights protection, valuation standards, value of property, human rights treaties, investment treaties, customary international law, reparation.

Поняття міжнародного режиму можна визначити як «безліч явних або неявних принципів, норм, правил і процедур прийняття рішень, навколо яких очікування учасників сходяться у визначеній галузі міжнародних відносин» (зокрема у цій статті йдеться про галузь захисту економічних прав людини). Іноді режим визначають як «сукупність керівних механізмів», які включають в собі «мережі правил, норм і процедур, які впорядковують поведінку і контролюють її наслідки»¹. Використовують також дещо інші поняття режиму, посиляючись на важливість правил і інститутів у міжнародному суспільстві, де правила відносяться до «загальних імперативних принципів, які вимагають або дозволяють певним категоріям осіб або груп, поводитись визначеними способами»². Міжнародні установи, згідно з позицією Х. Булла, допомагають забезпечити дотримання правил шляхом розробки, комунікації, управління, примусу, інтерпретації, легітимації та їхньої адаптації³.

Також, Р. Джервіс стверджує, що концепція режимів «має на увазі не тільки норму й очікування, які полегшують співробітництво, але форму співробітництва, яка важливіша ніж

¹ Keohane, R.O., Nye, J.S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown, 19.

² Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press, 54.

³ Krasner, S.D. (1982). *Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*. Cambridge: International Organization, 186. <<http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/krasner%201982.pdf>>

короткострокові власні інтереси»¹. Варто зазначити, що концепція К. Вальца про баланс сил, в якій держави управляються системним тиском для повторювальної балансуєчої поведінки, не вважається режимом, однак концепція М. Каплана, в якій забезпечення рівноваги потребує відданості правилам, що обмежують негайні, короткострокові прояви максимізації сили, вважається режимом². У сучасному світі незалежних держав основною функцією режимів вважають координацію поведінки держав щодо їхнього намагання отримати бажаний результат у конкретних проблемних ситуаціях³.

Стандарти оцінки майна у міжнародно-правовій системі відіграють роль усталених засобів визначення вартості майна, які необхідні для практичного забезпечення захисту економічних прав людини, для визначення розміру компенсації при застосуванні відповідальності до держав за міжнародно-протиправні діяння та усунення їхніх наслідків, а також для належної реалізації інших напрямів міжнародного співробітництва, що передбачають оцінку майна.

Загальновідомо, що у статті 17 Загальної декларації прав людини 1948 р. передбачений обов'язок невтручання у реалізацію власності людиною: «1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими. 2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна»⁴.

Проте стаття 22 цього документа покладає на держави певні активні обов'язки щодо забезпечення вказаного права, зокрема в частині необхідності розвитку економічних прав: «Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави». Як бачимо, реалізація цих обов'язків відбувається двома способами: національними засобами та шляхом міжнародного співробітництва⁵.

У науці міжнародного публічного права розвиток режиму захисту прав людини досліджував представник сторін у міжнародних арбітражах Т. Дж. Нельсон у науковій праці «Права людини та захист на основі двосторонніх інвестиційних договорів: ділянки збіжності», а також Ян Браунлі, Т. Веллер, А. К. Бьорклунд, В. Додж та інші вчені. Правовій природі стандартів оцінки, розроблених міжнародними неурядовими організаціями, приділили увагу Дж. Пан, С. М. Пашков та А. Б. Леві.

Метою дослідження є встановлення взаємозв'язку різних етапів становлення міжнародно-правових режимів захисту економічних прав людини з визначенням розміру вартості майна шляхом його оцінки для виявлення належних засобів захисту.

У міжнародно-правовій системі захисту прав людини виділяються та співвідносяться між собою *дві групи прав: іноземців та власних громадян*.

Початковим етапом формування міжнародно-правового захисту економічних прав людини, який на початках стосувався лише іноземців, вважають **режим захисту, сформований внаслідок застосування дипломатичних засобів**. Ставлення до іноземних громадян (іноземців) уже давно є предметом міжнародного права. Як спостерігає Браунлі: «здійснення дипломатичного захисту громадян, які відвідують іноземні країни чи проживають у них, відбувалось, з деякими змінами термінології та концепцій, так, як у часи Середньовіччя»⁶. В дев'ятнадцятих роках і на початку двадцятого століття такі скарги іноді розглядалися «Змішаними комісіями» або «Комісіями з розгляду скарг», тобто форми арбітражного процесу між двома державами⁷. Як описано нижче, право, що стосувалося ставлення до іноземців, стало дуже впливовим і в сучасній практиці двосторонніх інвестиційних договорів.

¹ Krasner, S.D. (1982). Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables. Cambridge: *International Organization*, 187. <<http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/krasner%201982.pdf>>

² Krasner, S.D. (1982). Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables. Cambridge: *International Organization*, 187. <<http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/krasner%201982.pdf>>

³ Krasner, S.D. (1982). Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables. Cambridge: *International Organization*, 191. <<http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/krasner%201982.pdf>>

⁴ *Загальна декларація прав людини*, Генеральна Асамблея ООН Резолюція 217 А (III) (ухвалена 10 грудня 1948 року). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015>

⁵ *Загальна декларація прав людини*, Генеральна Асамблея ООН Резолюція 217 А (III) (ухвалена 10 грудня 1948 року). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015>

⁶ Brownlie, I. (2008). *Principles of public international law*. Oxford University Press, 522.

⁷ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 28. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

У той же час, міжнародне право не було наділене добре розвинуеною системою захисту осіб, які не були іноземцями, тобто власних громадян зі сторони їхніх урядів. Т. Веллер одного разу прокоментував: «історично, держави були вільними у ставленні до своїх власних громадян так погано, як вони бажали, до тих пір доки «мінімальні стандарти ставлення» були надані іноземцям (тобто іноземним інвесторам)». Дійсно, Комісія з розгляду скарг між США і Мексикою в 1926 році рекомендувала: «... нерідко буває так, що відповідно до норм міжнародного права, застосовуваних до протиріч міжнародного аспекту, держава зобов'язана надавати іноземцям більш широкий і більш ліберальний режим, ніж вона надає своїм власним громадянам відповідно до її муніципальних законів. ... Громадяни держави можуть користуватися багатьма правами, якими не наділені іноземці, і навпаки, згідно з міжнародним правом, іноземці можуть користуватися правами й засобами правового захисту, які держава не надає своїм власним громадянам»¹.

Там, де жодна міжнародна угода недоступна для застосування, звичаєве міжнародне право та «дипломатичний захист», як і раніше, можуть відігравати певну роль у захисті майна іноземних інвесторів. У справі «Ахмаду Садіо Діалло проти Демократичної Республіки Конго» у Міжнародному суді ООН Республіка Гвінея скористалася своїм правом на дипломатичний захист щодо громадянина Діалло у претензії проти Демократичної Республіки Конго (колишнього Заїру). Гвінея стверджувала, що під час дев'яностих років, Діалло був заарештований, затриманий і висланий з території Заїру, а його частка участі в заїрській компанії була відчужена без належної правової процедури. Безліч справ, розглянутих до Другої світової війни, а також більш пізні випадки справ на основі інвестиційних угод, наведені у підтримку скарги Гвінеї про те, що Демократична Республіка Конго порушила мінімальний рівень ставлення, належний іноземцям за звичаєвим міжнародним правом².

У 2007 р. Міжнародний суд ООН встановив, що він наділений юрисдикцією для винесення рішення деяких з цих вимог. У 2010 р. зазначений суд прийняв рішення, що підтримує певні претензії Гвінеї, пов'язані з порушенням прав людини громадянина Діалло, однак щодо вимог, пов'язаних із його інвестиціями, надав шестимісячний строк для вирішення сторонами розміру грошової суми компенсації шляхом двосторонніх переговорів³. Проте сторони не змогли домовитись, а тому Міжнародний суд ООН самостійно визначив розмір компенсації та вперше у своїй практиці строки її виплати з процентами у розмірі 6 відсотків річних від основної суми у разі несвоєчасної сплати, незважаючи на те, що постраждала держава не заявляла таких вимог⁴. При цьому суд не брав участь в детальному обговоренні «стандарту мінімального ставлення» за звичаєвим міжнародним правом. Цей випадок показує, що як і раніше Міжнародний суд ООН може грати певну роль в судовому вирішенні спорів, які не регулюються двосторонніми інвестиційними договорами чи багатосторонніми угодами з прав людини.

Присуджені проценти за можливі прострочення оплати зазначеної компенсації можна вважати наслідком впливу режиму захисту економічних прав людини, зважаючи на те, що сторона не заявляла таких прохань, а також те, що такі особливі відшкодування, як вказує М. Камишанський, були присуджені зазначеним судом вперше. Причиною цього ймовірно стали тривалі виплати присуджених компенсацій у міжнародній практиці. Наприклад, компенсація у справі «Протоки Корфу» була виплачена аж через 43 роки після винесення судового рішення⁵. Наслідком такої тривалої виплати призначеної компенсації стає неефективність дії міжнародно-правових норм в частині усунення негативних наслідків міжнародно-протиправних діянь. Це пояснюється недоліком такого еквіваленту компенсації як грошові кошти у зв'язку з властивістю їхнього знецінення у часі, а також втратою упущених вигод через неможливість ними користуватись. А тому фактично оплачені кошти через тривалий період уже не відповідають

¹ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 28. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

² Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 31. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

³ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 32. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

⁴ Камишанський, М.М. (2016). Строки виплати компенсації за міжнародні правопорушення. Запоріжжя: *Держава та регіони. Серія: Право*, 4, (54), 100. <http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2016/20.pdf>

⁵ Камишанський, М.М. (2016). Строки виплати компенсації за міжнародні правопорушення. Запоріжжя: *Держава та регіони. Серія: Право*, 4, (54), 99–100. <http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2016/20.pdf>

реальному еквіваленту на момент їхнього присудження. Очевидно, метою присудження процентів була необхідність усунення фактору знецінення грошового еквівалента, а також врахування упущених вигод у разі їхньої невчасної сплати, що зазвичай визначається на основі відповідних банківських комерційних ставок. Таким чином, своїм прецедентним рішенням, значно збільшив ефективність дії міжнародно-правових норм та надав їм більш реального змісту.

Дипломатичні засоби захисту опосередковано спричинили виникнення режиму звичаєвих міжнародно-правових норм, які встановили стандарти оцінки майна з питань розрахунку розміру компенсації за вчинення міжнародно-протиправних діянь. Було встановлено, що належний рівень компенсації повинен бути «реституційним», тобто таким, що забезпечує відновлення власності або присудження відшкодування збитків, що «відповідають вартості реституції в її натуральному вираженні»¹. Зазначені принципи, які поширюються на стандарти оцінки у звичайному міжнародному праві, відображені 2001 р. у статті 36 кодифікації Комісії міжнародного права ООН «Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння»².

Етапом формування захисту економічних прав людини, який став поширюватися також і на власних громадян, вважають **режим, регламентований угодами з прав людини**. Згідно з працею С. Д. Краснер зміна принципів та норм вважається зміною режиму загалом, що яскраво проявилось у змінах після Другої світової війни, котрі вважають «революційними» змінами режиму³. Ситуація стосовно прав людини почала змінюватися не тільки з визнанням певних фундаментальних звичаєвих міжнародних норм з прав людини, що стали обов'язковими для усіх держав, але також і в багатосторонніх угодах, що встановлювали стандарти прав людини, таких, як Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, Європейської конвенції з прав людини 1950 року, Американської конвенції з прав людини 1969 року, і Африканської хартії прав людини і народів 1981 року⁴.

Ці угоди також допомогли вирішити інституційну дилему. Традиційно люди не мали ніяких прямих засобів вимагати компенсацію за порушення міжнародного права, тому що «процедурно тільки держава може заявляти міжнародну вимогу». Звичайно, деякі «основні» зобов'язання в галузі прав людини були забезпечені принципом *erga omnes* (стосовно міжнародного співтовариства в цілому). Однак навіть в тих випадках держава (інша ніж держава-порушник) повинна була б підтримувати вимогу. А права, що не вважаються «основними», могли бути захищені тільки в тому випадку, якщо власна національна держава сама заявляла скаргу шляхом «дипломатичного захисту». Післявоєнні угоди, такі як Європейська та Американська конвенції, вирішили цю інституційно тупикову ситуацію шляхом створення регіональних інститутів – Європейського суду з прав людини та Міжамериканського суду з прав людини з юрисдикціями для розгляду претензій осіб проти своїх власних держав. На сьогоднішній момент ці інститути наділені провідними ініціативами у сфері захисту прав людини⁵.

Юрисдикційні повноваження міжнародних арбітражних судів між інвестором і державою та міжнародних судів з прав людини можуть значно відрізнитися. Наприклад, якщо арбітраж між державою та інвестором не буде уповноважений на визначення вимог інвестора такими, що стосуються загрози його прав. Також наявні потенційно «значні відмінності» в концепції захищеної «власності», включаючи різні правила щодо вимог акціонера щодо захисту доступних активів нематеріальної власності та ролі національного законодавства у визначенні того, що є «власністю»⁶.

Отже, варто акцентувати увагу, що поняття «власність» наділене певними розбіжностями розуміння у внутрішньоправових та міжнародно-правових системах, а тому *особливості оцінки*

¹ *Case concerning the factory at Chorzow (Germany v. Poland)*, Judgment 13, Series A, 17, 47 (P.C.I.J. 1928) <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf>

² Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (art. 36). UNGA Res 56/83 (December, 12, 2001) UN Doc A/56/10 <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf>

³ Krasner, S.D. (1982). *Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*. Cambridge: International Organization, 188. <<http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/krasner%201982.pdf>>

⁴ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 29. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

⁵ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 29. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

⁶ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 30. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

такого об'єкта, межі якого окреслено поняттям «власність» («майно»), повинні відбуватись з урахуванням його інтерпретації у конкретних міжнародних угодах, а з певних питань, необхідних для встановлення фактів, внутрішнього законодавства держави. В цьому випадку режим захисту права власності у міжнародному публічному праві, передбачений міжнародними угодами, не може обмежуватись національним правом, наприклад його формальною класифікацією у законодавстві¹, однак національному праву для застосування норм міжнародного права досить часто відводиться роль для визначення факту виникнення чи наявності права власності, а також особливостей його реалізації у внутрішній системі права держави, що наприклад є необхідним для визначення економічної цінності майна.

Для кращого розуміння взаємодії міжнародно-правового режиму захисту власності з національним правом варто звернути увагу на рішення у справі Європейського суду з прав людини «Сук проти України», в якому зазначалось, що «національні суди проігнорували» положення власного національного права, не обмежуючи при цьому право держави вносити до цих положень зміни². Таким чином, міжнародне право, вказавши на недоліки трактування посадовими особами норм національної правової системи, проявило захист національної системи права. Проте міжнародно-правовий режим захисту власності може протистояти внутрішньодержавній системі права так, як це здійснив цей же суд у справі «Папахелас проти Греції», вважаючи її такою, що порушує режим права власності в розумінні Європейської конвенції з прав людини³. У цих ситуаціях явно виражається «установчий принцип сучасної міжнародної системи»⁴, а саме суверенітет держав, а також принцип міжнародного права *pacta sunt servanda* (договори повинні дотримуватись).

Етапом формування захисту економічних прав людини, який значно посилив економічне співробітництво, вважають **режим, регламентований міжнародними інвестиційними угодами**. Р. Кеохан наголошує, що режими сприяють укладенню домовленостей, забезпечуючи рамки для встановлення юридичної відповідальності (навіть якщо вони не вважаються бездоганними)⁵. Не зважаючи на критику в деяких колах нинішньої міжнародно-правової системи захисту інвестицій на основі багатотисячних двосторонніх інвестиційних договорів, які забезпечують захист іноземців у всьому світі, розвиток міжнародного економічного співробітництва можна завдячувати саме цим міжнародно-правовим інструментам захисту⁶.

Тисячоліттями держави були стурбовані захистом майна від захоплення під час війни та намагались отримати компенсацію майна для своїх громадян, конфіскованого під час ворожих дій. Навіть у мирний час, держави подавали Комісіям з розгляду скарг претензії, що стосувалися конфіскації їхніх національних активів⁷.

Варто звернути увагу, на випадок у 30-х роках, де мексиканський уряд заперечував проти виплати компенсації за певні аграрні та нафтові активи США, що були захоплені. У 1938 році державний секретар К. Халл заявив, що Мексика була зобов'язана здійснити «швидку оплату справедливої компенсації [власникам аграрної землі] відповідно до загально визнаних норм права і справедливості». Два роки по тому, акцентуючись на нафтові активи, він писав, що «право експропріювати власність поєднується та зумовлюється зобов'язанням надати *адекватну, ефективну і швидку компенсацію*». Законність експропріації фактично залежала від дотримання цих вимог. Ці слова, які стали увічнені як «*Формула Халла*», які здавалося, «визначають законність міжнародної експропріації протягом першої половини двадцятого століття». Як стверджує

¹ Кечко проти України (пункт 22–23), № 63134/00, ЄСПЛ, 8 листопада 2005. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_025>

² Сук проти України (пункт 24), № 10972/05, ЄСПЛ, 10 березня 2011. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_715>

³ Шаповал, Т.В. (2016). Вартість майна (інвестицій) як міра компенсації в міжнародному економічному праві. Ужгород: *Порівняльно-аналітичне право*, 6, 292. <http://pap.in.ua/6_2016/86.pdf>

⁴ Krasner, S.D. (1982). Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables. Cambridge: *International Organization*, 201–202. <<http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/krasner%201982.pdf>>.

⁵ Krasner, S.D. (1982). *Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables*. Cambridge: International Organization, 196 <<http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/krasner%201982.pdf>>

⁶ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 27. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

⁷ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 32. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

Т. Нельсон жоден міжнародний арбітраж, засідаючи за цей період, не прийняв позицію, що належний засіб захисту повинен бути меншим, ніж *повна компенсація*¹.

Після Другої світової війни, рівень захисту інвестицій значно зріс. Концесійні угоди – прямі договори між державою та інвестором – часто обіцяли безперервність володіння і забезпечували захист від націоналізації. Зокрема, програма Сполучених Штатів Америки з укладення угод про дружбу, торгівлю і мореплавання значно прискорилося протягом цього періоду. Це призвело до укладення договорів, які надавали гарантії від націоналізації майна інвесторів, а також іншого несправедливого ставлення. Міжнародний суд ООН послужив форумом, в якому держави могли подавати позови від імені своїх власних громадян.

Однак, ці засоби захисту були явно недосконалі. Не у кожного інвестора була можливість укласти концесійні угоди. І звичаєве міжнародне право, і покровительство на основі договорів про дружбу, торгівлю і мореплавання, як і раніше, залежали від «*дипломатичного захисту*», системи із недоліками, у зв'язку із наявністю у держави повної свободи дій щодо вирішення питань про подання претензій². Проте дипломатичний захист часто може завершуватись укладенням міжнародних угод, які передбачають більш системний захист економічних прав людини.

Із закінченням «холодної війни» надійшла хвиля сучасних двосторонніх інвестиційних договорів та багатосторонніх угод про вільну торгівлю, які встановлюють порівняно основний захист інвестицій. Більшість із них забезпечують міжнародний арбітраж між державою та інвестором в таких установах, як Міжнародному центрі з урегулювання інвестиційних спорів (*International Centre for Settlement of Investment Disputes, ICSID*), який, починаючи з 1965 року служив фаховим форумом для арбітражу між державою та інвестором чи перед Арбітражним регламентом Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (*United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL*) з 1976 року. Загальним результатом вищезазначеного є система «вирішення спорів, яка є арбітражем в процедурному плані, але в контексті зазначеного по суті більше наділена особливостями прямої дії прав як у судах з прав людини». Це збіглося з великим збільшенням обсягу прямих іноземних інвестицій в усьому світі, який, як кажуть, виріс з \$ 200 млрд в 1990 році до більш ніж \$ 1 трлн у 2000 році³.

Двосторонні інвестиційні договори зазвичай передбачають компенсацію у разі націоналізації, як правило, використовуючи удосконалені варіації формули Халла. Наприклад, модель двосторонніх інвестиційних договорів Нідерландів зразка 1997 р. передбачає: «Жодна зі Сторін Договору не повинна здійснювати будь-яких заходів, прямо або побічно позбавляючи громадяни іншої Сторони Договору їхніх інвестицій, якщо наступні умови не дотримуються:

1) заходи вживаються в суспільних інтересах і відповідно до належної правової процедури закону;

2) заходи не є дискримінаційними або суперечить будь-яким зобов'язанням, які взяла Сторона Договору, що вживає таких заходів;

3) заходи вжиті зі справедливою компенсацією. Така компенсація повинна відповідати дійсній вартості інвестицій, щодо яких застосовані такі заходи, повинна включати проценти за звичайною комерційною ставкою до дати виплати та, щоб бути ефективною для заявників, має бути сплачена та без затримок надіслана у визначену постраждалими заявниками державу у валюті тієї держави, чіми громадянами є заявники, або у будь-якій вільно конвертованій валюті, що прийнятна заявникам⁴.

Згодом у такій моделі договору Нідерландів у 2004 р. удосконалили стандарт оцінки, замінивши термін «дійсна вартість» на «справедливу ринкову вартість», який набагато частіше зустрічається у сучасній міжнародній судовій практиці⁵.

¹ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 33. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

² Dodge, William S. (2006). Investor-State Dispute Settlement Between Developed Countries: Reflections on the Australia-United States Free Trade Agreement. *Vanderbilt Journal of Transnational*, 39, (1), 8. <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=911309>

³ Nelson, T.G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 30. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

⁴ Douglas, Z. (2009). Netherlands Model BIT (1997). Cambridge: Cambridge University Press. *The International Law of Investment Claims*, 549-550.

⁵ Buruma, H. (2011). Investment Arbitration: The Role of Bilateral Investment Treaties. *International Arbitration*, 2, 22. <http://www.houthoff.com/uploads/tx_hhppublications/Brochure_Arbitration_2012.pdf>

Останні критичні відгуки двосторонніх інвестиційних договорів, що досить часто також стосуються арбітражу між державою та інвестором, іноді стверджують, що визнання приймаючої держави прав іноземних інвесторів завдає шкоди правам людини в такій державі¹. Здебільшого, це політичні дискусії, як це видно, наприклад з недавніх дебатів у США з приводу міжнародного співробітництва. Ці дебати можуть продовжуватися, оскільки окремі дискусії з «корпоративної відповідальності» компаній за порушення прав людини досить часто перебувають під прихильним наглядом спеціальних представників ООН².

З правової точки зору деякі з цих критичних зауважень викликають подив. За своєю суттю двосторонні інвестиційні договори містять серію зобов'язань приймаючої держави щодо інвесторів, включаючи зобов'язання компенсувати експропріацію, ставитись до інвесторів справедливо, забезпечити їх фізичною безпекою і (у багатьох випадках) утримуватися від дискримінації стосовно них за ознаками їхньої національної приналежності. Т. Нельсон стверджує, що на сьогодні жоден міжнародний суд (арбітраж) не ухвалив, що пакет прав своїх власних громадян повинен переважати у системі прав людини. Навпаки, недавній Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів постановив, що «права людини [приймаючої держави] та інвестиційні договірні зобов'язання не є несумісними, суперечливими, або взаємовиключними», а держава «повинна поважати обидві групи прав»³.

Припущення про «суперечливість» між цими напрямками права також є дивними, якщо взяти до уваги їхню загальну лінію в звичайному міжнародному праві, пов'язану зі ставленням до іноземців. Дійсно, багато положень договорів з питань прав людини прямо передбачають захист власності в умовах, аналогічних звичайним міжнародним стандартам прав людини. Ця наближеність, у свою чергу, означає, що «прецедентне право в одній сфері права є потенційно корисною в іншій – справді, в деяких випадках вони – взаємозамінні»⁴.

Угоди з прав людини часто визнають, що володіння (користування) власністю є правом людини, а у разі його позбавлення повинна сплачуватись справедлива компенсація. Хоча угоди у сфері прав людини часто включають в собі захист власності, наявні відмінності між такими угодами та міжнародними інвестиційними договорами. Як Дж. Паулсон попереджає: «Не зважаючи на те, що є заманливим імпортувати поняття з міжнародного права прав людини, пов'язаних з позбавленням майна і порушень належного процесу, не може бути ніяких припущень про досконалу відповідність між інструментами, сформованими для абсолютно різних цілей»⁵. Прикладом невірної трактування заявником режиму захисту власності в рамках міжнародної інвестиційної угоди є справа «Державного підприємства «Енергоринок» проти Республіки Молдова» 2015 р. щодо несплати боргу за постачання енергетичних ресурсів Молдові, в якій міжнародний арбітражний суд визнав про відсутність юрисдикції щодо розгляду справи у зв'язку із невідповідністю умовам для подання позову згідно з Договором до Енергетичної Хартії. Суд розглянув питання щодо наявності «інвестиції» на території Молдови та відповідності позивача критерію «інвестора» згідно з положеннями такої угоди⁶. Міжнародний арбітражний суд вирішив, що позивач «не має і не мав ніякої ролі в економічній діяльності» на території Молдови⁷, а тому

¹ Nelson, T. G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 27. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

² Nelson, T. G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 27. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

³ Nelson, T. G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 27–28. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

⁴ Nelson, T. G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 28. <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

⁵ Nelson, T. G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 30 <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>

⁶ *State Enterprise «Energorynok» (Ukraine) v. The Republic of Moldova*, V (2012/175), Final Award, 20. (SCC Arbitration, January 29, 2015). <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw6305.pdf>>

⁷ *State Enterprise «Energorynok» (Ukraine) v. The Republic of Moldova*, V (2012/175), Final Award, 21. (SCC Arbitration, January 29, 2015). <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw6305.pdf>>

не відповідає вказаним критеріям, базуючись на відсутності передбаченого застосованим договором фактичного контролю та володіння активами для визнання їх інвестиціями¹.

Інша потенційна різниця полягає у природі прав, наданих відповідними угодами. У міжнародному інвестиційному праві іноді висловлюється думка про те, що інвестори самі по собі не наділені договірними правами. Дійсно, традиційно «закріпився погляд про те, що люди набувають свого статусу на міжнародному рівні тільки похідним чином від стану їхнього захисту своїми державами»². З цієї точки зору договірні права належать державі з наданням інвестору процесуального права подання арбітражних претензій для забезпечення дотримання цих прав. Це питання залишається відкритим для обговорення. На відміну від цього, принаймі деякі угоди з прав людини гарантують основні права осіб і дозволяють їм подавати прямі позови проти держав в межах своєї правоздатності.

Таким чином, *стандарти оцінки майна у міжнародному публічному праві визначаються відповідно до укладених міжнародних угод у випадках застосування норм міжнародного договірного права та встановлюються на основі інтерпретації тексту договорів*.

У сучасному глобалізованому світі значно посилюється розвиток громадянського суспільства та зростає **вплив міжнародних неурядових організацій** на міжнародно-правову систему. Цікаве значення все більш транснаціональної ролі міжнародних неурядових організацій помічається у сфері міжнародної стандартизації та міжнародного регулювання³. Збільшення впливу таких організацій зумовлюється їхнім формуванням навколо напрямів діяльності, необхідних для реалізації загальних інтересів. Такі нормативні «сірі зони» зменшують необхідний зв'язок між правом і державою, пропонуючи, що недержавні учасники можуть формувати «право» шляхом створення правил в транснаціональному масштабі⁴. У своїй праці Т. М. Франк пов'язав легітимність глобальних та регіональних інституцій з питаннями про нетипові режими. Зокрема, А. Б'юкенен зазначає: «Організація, яка здійснює політичну владу, морально виправдана здійснювати це тільки тоді, коли вона відповідає мінімальним стандартам справедливості, що розуміється як захист основних прав людини»⁵.

Варто згадати про дипломатичні пропозиції щодо необхідності імплементації високоякісних деталізованих стандартів оцінки майна, розроблених міжнародними неурядовими організаціями⁶, які є досить дискусійними, щоб вважати їх саме міжнародно-правовими, тобто як джерело права, незважаючи на їхній міжнародний статус^{7,8}. Проте, потрібно зазначити, що ведуться дискусії про їхнє використання як додаткове джерело для прогалин правового регулювання⁹. На сьогодні найавторитетнішою такою організацією, створеною 1981 р., вважається Міжнародний комітет зі стандартів оцінки майна (*The International Valuation Standards Council*), яка з 1985 р. є членом Економічної і соціальної ради ООН, тісно співпрацює зі Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, Світовою організацією торгівлі та Радою з Міжнародних стандартів

¹ *State Enterprise «Energorynok» (Ukraine) v. The Republic of Moldova*, V (2012/175), Final Award, 23–24. (SCC Arbitration, January 29, 2015). <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw6305.pdf>>

² Bjorklund, A. K. (2007). Private Rights and Public International Law: Why Competition Among International Economic Law Tribunals is Not Working. *Hastings Law Journal*, 59, 122–123.

³ Lindblom, A.-K. (2005). *Non-Governmental Organisations in International Law*. New York: Cambridge University Press, 22. <<https://chilot.files.wordpress.com/2011/08/ngos-in-international-law.pdf>>

⁴ Lindblom, A.-K. (2005). *Non-Governmental Organisations in International Law*. New York: Cambridge University Press, 22. <<https://chilot.files.wordpress.com/2011/08/ngos-in-international-law.pdf>>

⁵ Lindblom, A.-K. (2005). *Non-Governmental Organisations in International Law*. New York: Cambridge University Press, 25. <<https://chilot.files.wordpress.com/2011/08/ngos-in-international-law.pdf>>

⁶ IVSC publishes Exposure Draft for new «International Valuation Standards». *The International Valuation Standards Council website* <<https://www.ivsc.org/news/article/ivsc-publishes-exposure-draft-for-new-international-valuation-standards>> (2017, May, 24)

⁷ Пашков, С.М. (2012). Правова природа міжнародних стандартів оцінки майна. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 4, 117–124 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/V1duvs_2012_4_16>

⁸ Леви, А. Б. (2001). О правовой природе норм Международных стандартов оценки имущества. Москва: *Вопросы оценки*, 4, 4–5 <https://proocenka.ru/doc.2007/vo/2001/vopr_0401.pdf>

⁹ Pan, J. (2014). Valuation Standards for Calculating ICSID Awards. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*, 14, (3), 364. <<http://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1271&context=dlrj>>

бухгалтерського обліку^{1,2}, а стандарти якої вважаються найкращою практикою з питань оцінки майна^{3,4}.

Як зазначає Дж. Пан: «Після установаження правової основи рішення про присудження виплати арбітражні суди використовують свої враження від найкращих практик оцінки, а також на свій розсуд проводять їхній аналіз. Результатом цього є діапазон висновків, залежних від допущень і філософії суду, що приймає рішення»⁵.

Україна активно бере участь в імплементації міжнародних стандартів оцінки, зважаючи на те, що українська громадська організація є членом Міжнародного комітету зі стандартів оцінки майна, а на рівні внутрішнього права України закладено обов'язок державних органів імплементації міжнародних стандартів оцінки шляхом розроблення на їхній основі національних стандартів оцінки⁶.

Висновки. Отже, міжнародне публічне право передбачає кілька режимів захисту економічних прав людини, які впливають на визначення стандартів оцінки майна. Основними напрямками такого захисту вважають режим, сформований внаслідок застосування дипломатичних засобів, який опосередковано вплинув на формування стандарту міжнародного звичаєвого права щодо необхідності усунення всіх наслідків незаконних діянь, та режим захисту, регламентований міжнародними угодами, серед яких виділяють багатосторонні угоди з прав людини та інвестиційні угоди (як правило двосторонні).

В залежності від застосованого режиму захисту прав визначається основоположні стандарти оцінки майна, які визначають відповідно до інтерпретації основної мети застосованого режиму. У звичайному міжнародному праві оцінка майна проводиться з урахуванням необхідності присудження відшкодування збитків, «що відповідають вартості реституції в її натуральному вираженні», яка включає також упущену вигоду. У договірному міжнародному праві оцінка майна відбувається у відповідності з умовами компенсації, передбачених конкретним договором (наприклад відповідністю «справедливій ринковій вартості»). Важливим моментом компенсації вважають правильну кваліфікацію відповідного режиму захисту, оскільки договірні положення можуть і не застосовуватись, якщо недотримані умови для їхнього застосування. Крім того наявні відмінності у правових особливостях захисту економічних прав у постійно діючих судах з прав людини та у міжнародних арбітражних судах.

Варто пам'ятати, що дія міжнародно-правового захисту економічних прав може відбуватись з урахуванням фактів внутрішньоправової системи держави. Наприклад, умовою дії міжнародного режиму захисту права власності людини вважають факт його наявності чи виникнення у національному праві, проте, як свідчить практика впливових міжнародних судів, національне право не може обмежувати поняття «власності» у конкретних міжнародних угодах його формальною класифікацією.

Особливістю міжнародного співробітництва з питань оцінки є наявність деталізованих стандартів міжнародних неурядових організацій. Правова роль зазначених стандартів достатньо дискусійна, проте їхнє загальне використання багатьма міжнародними організаціями є вагомим аргументом для усунення ними прогалин міжнародно-правового регулювання з метою ефективної реалізації міжнародно-правового захисту прав людини, але безумовно такі стандарти не можуть

¹ Pan, J. (2014). Valuation Standards for Calculating ICSID Awards. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*, 14, (3), 369. <<http://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1271&context=drlj>>

² Ellis, T.R. (2008). Trends in Standards and Regulations for Valuation of Mining Industry Properties and Projects. International Mining Forum 2008: Economic Evaluation and Risk Analysis of Mining Projects. Szczyrk (Poland). *Taylor & Francis*, 3. <http://minevaluation.com/wp-content/uploads/2016/02/EllisIntlValStdsTrends_IMF_Poland08.pdf>

³ Pan, J. (2014). Valuation Standards for Calculating ICSID Awards. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*, 14, (3), 356. <<http://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1271&context=drlj>>

⁴ Пашков, С.М. (2012). Правова природа міжнародних стандартів оцінки майна. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 4, 122 <http://nbuv.gov.ua/UJRN/V1duvs_2012_4_16>

⁵ Pan, J. (2014). Valuation Standards for Calculating ICSID Awards. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*, 14, (3), 356. <<http://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1271&context=drlj>>

⁶ Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні 2001 (статті 9, 23) (Верховна Рада України). *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>> (2017, травень, 24).

суперечити основним міжнародно-правовим стандартам оцінки майна, що обґрунтовуються принципами та нормами міжнародного публічного права.

References:

1. Bjorklund, A.K. (2007). Private Rights and Public International Law: Why Competition Among International Economic Law Tribunals is Not Working. *Hastings Law Journal*, 59, 101–298. [in English].
2. Brownlie, Ian. (2008). *Principles of public international law*. Oxford University Press. 7 th ed., 784. [in English].
3. Bull Hedley. (1977) *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: *Columbia University Press*, 335. [in English].
4. *Case concerning the factory at Chorzow (Germany v. Poland)*, Judgment 13, Series A, 17, 65 (P.C.I.J. 1928) <http://www.icj-cij.org/pcij/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf> [in English].
5. Douglas, Z. (2009). Netherlands Model BIT (1997). In *The International Law of Investment Claims*. Cambridge: Cambridge University. [in English].
6. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. UNGA Res 56/83 (December 12, 2001) UN Doc A/56/10. <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf>. [in English].
7. Ellis, Trevor R. (2008). Trends in Standards and Regulations for Valuation of Mining Industry Properties and Projects. International Mining Forum 2008: Economic Evaluation and Risk Analysis of Mining Projects. Szczyrk (Poland). *Taylor & Francis*, 1–7. <http://minevaluation.com/wp-content/uploads/2016/02/EllisIntlValStdsTrends_IMF_Poland08.pdf>. [in English].
8. Buruma, H. (2011). Investment Arbitration: The Role of Bilateral Investment Treaties. *International Arbitration*, 2, 88. <http://www.houthoff.com/uploads/tx_hhppublications/Brochure_Arbitration_2012.pdf>. [in English].
9. IVSC publishes Exposure Draft for new «International Valuation Standards». *The International Valuation Standards Council website* <<https://www.ivsc.org/news/article/ivsc-publishes-exposure-draft-for-new-international-valuation-standards>> (2017, May, 24). [in English].
10. Kamyshanskyy, M.M. (2016). Stroky vyplaty kompensatsiyi za mizhnarodni pravoporushennya [The terms of compensation payouts for the International offences]. *Zaporizhzhya: Derzhava ta rehiony. Seriya: Pravo* [The State and regions. Issue: Law], 4, (54), 99–103 <http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2016/20.pdf> [in Ukrainian].
11. *Kechko proty Ukrainy* [Kechko against Ukraine], # 63134/00, YeSPL, 8 lystopada 2005. *Ofitsiyyny veb-portal Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine] <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_025> [in Ukrainian].
12. Keohane, Robert O., Nye, Joseph S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown, 273. [in English].
13. Krasner, Stephen D. (1982). Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables. Cambridge: *International Organization*, Massachusetts Institute of Technology. 185–205 <<http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/krasner%201982.pdf>>. [in English].
14. Levi, A.B. (2001). O pravovoy prirode norm Mezhdunarodnyh standartov ocenki imushchestva [On the legal nature of the norms of International standards of property valuation]. Moscow: *Voprosy ocenki* [The valuation issues], 4, 2–8 <https://proocenna.ru/doc.2007/vo/2001/vopr_0401.pdf> [in Russian].
15. Lindblom, Anna-Karin (2005). *Non-Governmental Organisations in International Law*. New York: Cambridge University Press, 559. <<https://chilot.files.wordpress.com/2011/08/ngos-in-international-law.pdf>>. [in English].
16. Nelson, Timothy G. (2011). Human Rights Law and BIT Protection: Areas of Convergence. *The Journal of World Investment & Trade*, 12, (1), 27–47 <<https://www.skadden.com/insights/human-rights-law-and-bit-protection-areas-convergence>>. [in English].
17. Pan, J. (2014). Valuation Standards for Calculating ICSID Awards. *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal*, 14, (3), 355–374 <<http://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1271&context=drjlj>>. [in English].
18. Pashkov, S.M. (2012). Pravova pryroda mizhnarodnykh standartiv otsinky mayna [The Legal Nature of the International Valuation Standards]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka* [Bulletin of the Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko], no. 4, 117–124. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2012_4_16>. [in Ukrainian].
19. *Pro otsinku mayna, maynovykh prav ta profesiynu otsinochnu diyalnist v Ukraini* [On Appraisal of Property, Property Rights and Professional Appraisal Activity in Ukraine] 2001 (The Verkhovna Rada of Ukraine) *Ofitsiyyny veb-portal Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine] <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>> (2017, may, 24) [in Ukrainian].
20. Shapoval, T.V. (2016). Vartist mayna (investytsiy) yak mira kompensatsiyi v mizhnarodnomu ekonomichnomu pravi [The value of property (Investments) as a measure of Compensation in International Economic Law]. *Uzhgorod: Porivnyalno-analitychne pravo* [Comparative-analytical law], no. 6, 290–295 <http://pap.in.ua/6_2016/86.pdf> [in Ukrainian].
21. *State Enterprise «Energorynok» (Ukraine) v. The Republic of Moldova*, V (2012/175), Final Award. (SCC Arbitration, January 29, 2015). <<https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/italaw6305.pdf>>. [in English].

22. *Suk proty Ukrainy* [Suk against Ukraine], # 10972/05, YeSPL, 10 bereznya 2011. Ofitsiynyy veb-portal Verkhovnoyi Rady Ukrainy [The official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_715> [in Ukrainian].
23. Dodge, William S. (2006). Investor-State Dispute Settlement Between Developed Countries: Reflections on the Australia-United States Free Trade Agreement. *Vanderbilt Journal of Transnational*, 39, (1), 1–37 <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=911309>. [in English].
24. *Zahalna deklaratsiya prav lyudyny* [The Universal Declaration of Human Rights], Heneralna Asambleya OON Rezolyutsiya 217 A (III) (ukhvalena 10 hrudnya 1948 roku) [The UN General Assembly Resolution 217 A(III) (adopted in December, 10, 1948)]. Ofitsiynyy veb-portal *Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [The official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015> [in Ukrainian].